

Коваленко А.С.

студентка III курсу

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ЗАСОБИ ПСИХОЛОГІЗМУ У ЗБІРЦІ О. ДЕРКАЧОВОЇ «ТРИКОТАЖНІ МЕТЕЛИКИ»

***Анотація.** У статті розкриваються засоби психологізму, типові для малої прози сучасної української письменниці О. Деркачової. Визначається, що спектр цих засобів досить широкий: від образів-символів до влучних характеристик і деталей.*

***Ключові слова:** психологізм, мала проза, творчий принцип, паратекстуальний аналіз, образ-символ.*

Психологізм у літературознавстві визначається як художня система форм і засобів вираження людської психіки в літературі. Він прослідковується у творчості багатьох поколінь, митців різних країн (наприклад, у художніх текстах О. де Бальзака, В. Вулф, О. Забужко, М. Матіос, А. Мердок, П. Меріме, В. Підмогильного, О. Пушкіна, Ф.С. Фіджеральда, І. Франка, М. Хвильового та ін.). Цей принцип еволюціонує в процесі розвитку літератури і на сьогодні є досить вагомим у структурі текстів, про що свідчать численні дослідження [2; 3; 4; 5; 7; 9 та ін.].

Справжній письменник завжди є психологом, адже здатний занурюватися навіть в ірраціональні стани, які видають комплекси і переживання індивіда, глибинні чинники існування того чи іншого соціуму, колективну пам'ять тощо та вмiє пов'язати їх із реальними подіями та факторами, що їх спричинили.

Завдяки психологізму з'являється глибина твору, багатогранність образів, переконливість подій, мотивів поведінки осіб і правдивість людської душі. Використовуючи прийоми психологізму, митці допомагають читачам досягнути закономірності розвитку життя, особливості та індивідуальність кожної людини у всесвіті. Психологізм є принципом відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини та соціуму. Звернення до психологізму дозволяє органічно, гостро і драматично, вмотивовано продемонструвати внутрішні переживання особистості, та паралельно з цим відобразити конфлікти держави та суспільства.

Найбільший відбиток психологізму в художньому тексті можна спостерігати за доби сентименталізму та реалізму. Хоча є певні відмінності функціонування цього творчого принципу в ці епохи: у сентименталізмі

обов'язковим було зображення внутрішнього стану героїв, але опис почуттів був загальним, натомість за часів реалізму автори почали розкривати психологічний образ героя, відображення сильних та яскравих емоцій і почуттів. Сучасна література стала ще більше інтеріоризованою, зверненою на внутрішній світ особистості. Однак при цьому людина часто сприймається як об'єкт певного часу і простору, соціуму, тож засоби психологізму допомагають сприймати цей хронотоп по-особливому, суб'єктивно, розкрити образи персонажів і той світ, що їх оточує, в усьому їхньому розмаїтті.

Серед прикладів глибоко психологічної прози можна визначити й творчість О. Деркачової. Письменниця є авторкою кількох збірок малої прози («Синдром підсніжника» (2006), «За лондонським часом» (2008), «Повидло з яблук» (2014), «Гуртівня штучних квітів» (2014), «Трикотажні метелики» (2015) та ін.) і трьох романів: «Крамниця щастя» (2013), «Коли прокинешся» (2015), «Дім Терези» (2018). Однак при цьому її творчий доробок тільки входить у літературознавчий обіг і багато аспектів ще залишаються поза увагою науковців і критиків. Зокрема, окремого студіювання потребують засоби психологізму в малій прозі письменниці.

Тож мета цієї статті – розкрити особливості психологізму прозової збірки О. Деркачової «Трикотажні метелики».

Інтерес становить, насамперед, сама назва видання, що походить від однойменного оповідання у книзі. Паратекстуальний аналіз дозволив розкрити загальне ідейне звучання збірки. Так, метелик – це маленька, гарна комаха, жодної однакової немає на всьому світі. Та це дуже вузьке розуміння. Якщо подивитись у філософському аспекті, то метелик – це символ душі, її безсмертя, відродження, воскресіння та здатності до перетворення. А образ трикотажних метеликів, виведений авторкою, символізує поєднання душ, їх нерозривний зв'язок, що виражено в поєднанні на одному полотні.

Є ще один варіант трактування образу метеликів. Тут варто згадати есе Ф.С. Фіджеральда «Ранній успіх». У творі американський письменник говорить про «втрачене покоління», людей, чиє післявоєнне, мирне життя було непередбачуваним, перебивчастим, суцільною імпровізацією, що відображало суть усієї «джазової доби» початку ХХ ст. Так, персонажі Ф.С. Фіджеральда та О. Деркачової однаково кудись квапляться, намагаються досягти успіху в кар'єрі, здобути справжнє кохання, повернути втрачене, віднайти час і простір, де вони були б щасливі – вони пурхають по життю, немов метелики. Такими невловими, як означені комахи, видаються ліричним героям і героїням об'єкти їхнього кохання. *«Я був закоханий у яскравокрилого метелика, і, щоби зловити її, потрібно сплести величезну сітку, вигадати її з голови, а в голові у мене було порожньо, тільки дзвеніли мідні монети»* (переклад наш. – А.К.) [8, с. 4]. Ця

маленька деталь у творі розкриває всю суть як образу метелика, так і прози Ф.С. Фіцджеральда, так само як образ трикотажних метеликів є ключовим у збірці О. Деркачової, де персонажі живуть у двох просторах одночасно: на території війни в АТО і в містах, де панує мир. Вони борються за свої почуття і йдуть на компроміси та зазнають втрат при зіткненні з реальністю. Сама письменниця зізнається, що вона сама, як і її героїні, в цій збірці внутрішньо подорослішали. «Мої героїні уже не такі істеричні, як були у перших книжках, – говорить О. Деркачова в одному зі своїх інтерв'ю, – вони розуміють, що до життя треба ставитися з філософським спокоєм, а бунтувати можна лише тоді, коли в певних моментах ти погоджуєшся грати на правилах» [6].

Зокрема, при прочитанні оповідання «Трикожажні метелики» О. Деркачової виникають суперечливі почуття. З одного боку, читач може відчутти розгубленість і глибину втрати героїні твору, дивну легкість в її душі при згадці про близьку людину – померлу матір («Розвішую метеликів по квартирі... Мамин запах» [1, с. 173]) – і важкість повернення в буденність, реальний світ («Татів крик... Ременем по пальцям» [1, с. 173]). При цьому героїня сублімує свої переживання в інші чуттєві образи – наприклад, під час оповіді на задньому фоні постійно звучить саксофон, на якому вона грає: «Я нічого не придумую... просто перекладаю шум кав'ярень та машин, усмішки та сльози людей на мову музики» [1, с. 175].

Героїня переживає складний період у житті, та кольорові метелики і саксофон допомагають їй утекти до вигаданої реальності, в якій усе інакше. Це барви її внутрішнього світу, яскравого і гармонійного. За допомогою цих психологічних деталей авторка змальовує портрет тонкої, ніжної ліричної героїні, яка, водночас, є справжнім бійцем за свій комфортний простір.

У книзі «Трикожажні метелики» представлений досить широкий спектр засобів психологізації, які взаємодіють та доповнюють один одного. Вони розкривають емоційний стан персонажів, роблять образи глибоко індивідуальними й цілісними. Авторка відтворює духовний світ особистості, і насамперед – її світобачення й мораль. Саме психологічні деталі – влучні характеристики, смаки персонажів у їжі, одязі, літературі тощо, улюблені географічні локуси, інтереси та коло спілкування – дозволили авторці об'єднати всі оповідання й новели в одній книзі, де представлені «і драма, і мелодрама, лірика, трагедія і щастя – цілий букет емоцій, де кожен знайде все, що йому потрібно» [6].

Переглянувши уважно малу прозу письменниці, можна збагнути багатогранність її творчості та майстерність самої авторки. Наприклад, у творі

«Пробач кохана» зображене кохання молодих людей, їх палкі почуття, коли голос коханої «*немов гіпноз*», адже «*заколисусь-заспокоює*» [1, с. 101]. Мисткиня в цьому тексті використала принцип сну: сновидіння накладаються одне на одне, і тим самим утворюється нереальний світ, який існує лише в свідомості головного героя. Душевний дисонанс останнього увиразнюється яскравими картинками відчуження зовнішнього світу від нього, тож єдиною реальністю для чоловіка залишається сон, у якому є ліс і чарівна, казкова дівчина. Головний герой усім серцем закоханий у неї, він бачить її сенсом свого існування, і тому, прокинувшись, запитує себе: «*Що вона забула у цьому пеклі?*» [1, с. 104].

У цьому тексті дивує органічне поєднання символів, фантастичних елементів, ірреальних подій, картин та образів. Адже попри нестерпне кохання, мрії про щастя зустрітись у реальному житті, головний герой уважає дівчину болем, а тому кидає її в «руки смерті», сподіваючись позбутись болі.

Образ-символ як засіб характеризування героїні використаний в однойменному творі «Парафінове серце», в якому так само зображено зіткнення світу реального й уявного, зовнішнього, жорстокого і внутрішнього, сповненого світла і добра. Хлопчик постійно розмірковує про час, самотність у великому світі та про дівчину, яка є занадто доброю в цьому суворому світі. Він хвилюється, що в неї «парафінове» серце, яке колись розіб'ється від болю, що його може спричинити будь-хто. «*Іноді випадково торкається моєї руки, і тоді я вмираю від щастя*» [1, с. 113], – описує він свої відчуття при зустрічі з нею. Та, на жаль, хлопчик помилився, і дівчинка була така сама, як і всі пересічні люди, а «парафінове» серце було в його грудях.

Отже, у збірці «Трикотажні метелики» О. Деркачова, як і в інших зразках малої та великої прози, продемонструвала себе як дуже тонкого знавця людської психології. Для передачі прочуттів та емоцій своїх персонажів, їх глибшої характеристики вона дуже вміло та влучно використовує різні прийоми психологізації: прийом сну, деталізація, образи-символи тощо. У такий спосіб авторка моделює світ, справжні цінності якого може зрозуміти лише той, хто пройшов крізь страждання та зумів знайти і зрозуміти самого себе.

Література

1. Деркачова О.С. Трикотажні метелики. Брустури: Дискурс, 2015. 180 с.
2. Землянська А.В., Лагода А.В. Психологічний хронотоп у жанровій структурі роману «Мелодія кави у тональності кардамону» Н.Гурницької // Українська література від давнини до сучасності: парадигми, напрямки, проблеми (до 105-річчя від дня народження М.Д. Бернштейна): матер. міжвиш. наук. читань. Запоріжжя, ЗНУ, 2016. С. 43–45.

3. Копейцева Л.П. Конструенти психологізму у романі Р.Іваницюка «Вогненні стовпи» // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 148. С. 113–118.

4. Мацевко Л.В. В. Винниченко та І. Бунін: еволюція психологізму в малій прозі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06. Львів, 2000. 25 с.

5. Мацапура В.І. Літературний психологізм та його роль у художньому творі. Основні форми і прийоми // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. 2000. №1. С. 41–43.

6. Ольга Деркачова: «Трикотажні метелики» – це цілий букет емоцій, де кожен знайде все, що йому потрібно» [розмовляла І. Федоляк]. URL : <http://styknews.info/statti/statti-kultura-2015-09-30-olga-derkachova-trykotazhni-metelyky-tse-tsilyi-buket-emotsii-de-kozhen-zn>.

7. Січкач О.М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу). URL : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=10320&chapter=1>.

8. Фицджеральд Ф.С. Последний магнат. Рассказы. Эссе. М. : Правда, 1990. 512 с.

9. Шарова Т.М., Заборська Ю.В. Художні прийоми відображення психології персонажів у романі К.Гордієнка «Дівчина під яблунею» // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія: літературознавство. Вип.4 (76). Ч. 1. Харків: ППВ «Нове слово», 2013. С. 220–227.

Колодіна Т.І.

студентка I курсу,

Мажара Н.С.

асистент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

«ЩОДЕННИК» Т.Г. ШЕВЧЕНКА ЯК ОСОБЛИВИЙ АВТОПОРТРЕТ МИТЦЯ

Дослідники документальної літератури, зокрема мемуарної творчості, одним із провідних жанрів якої є щоденник, неодноразово звертали увагу на те, що цікавість до неї завжди посилюється в переломні епохи, одну з яких переживає наразі України, вже впевнено увійшовши в третє тисячоліття своєї незалежної історії.